

Statusladder Tribale Objecten

Op internet worden steeds opnieuw discussies gevoerd over de waarde, 'echtheid' of begeerlijkheid van objecten die onder de noemer 'Tribale Kunst' vallen. Met enige regelmaat verzanden de discussies in verwarring, in onenigheid of zelfs in flinke ruzies. Naast duidingen met betrekking tot de authenticiteit worden vaak ook historische en kunstzinnige duidingen gebruikt zoals:

fake, nice, authentic, beautiful, forgery, museaal, high quality, copy, namaak, airport art, voor de westerse markt gemaakt, voor export, ambachtsman uit de cultuur, collectable, uit de Kameroense kopieerindustrie, mix van stijlen, good provenance, fantasy, artificial patina, topstuk, genuine, artificialy aged, great, niet authentiek, van het volk – voor het volk, wijkt af van de canon, modern ...

Een cultureel antropoloog probeert een cultuur te begrijpen en te beschrijven: wat doen de mensen? Wat zeggen ze? Wat zijn hun dieperliggende ideeën? Wij kunnen zo natuurlijk ook naar de wereld van tribale kunstliefhebbers kijken. Na de vele gesprekken die ik in de loop der tijd voerde met verzamelaars, handelaren en andere deskundigen, heb ik al deze 'aanduidingen' eens geordend, gegroepeerd, doordacht en verwerkt in een zogenaamde statusladder. Ik hoop dat deze een beginnende verzamelaar een beetje helpt wegwijs te worden in de 'jungle' van de tribale kunst.

Statusladders

Statusladders worden gebruikt om een gro-

te hoeveelheid ogenschijnlijk verschillende zaken in een overzichtelijke classificering onder te brengen. Meestal gaat dit van hoog naar laag. Je komt dat op heel veel plekken tegen, bijvoorbeeld bij restaurants in de vorm van sterren, bij een missverkiezing of in de sociologie bij de maatschappelijke waardering van beroepen. De ladders dienen om een complexe werkelijkheid beter begrijpelijk te maken.

Vier categorieën

Al ordenend en denkend kwam ik tot een onderscheid in vier categorieën. Als u al lezend bedenkt dat er ook andere indelingen mogelijk zijn, bijvoorbeeld door nog meer niveaus te onderscheiden, dan

heeft u helemaal gelijk. Een indeling in vieren is vooral gekozen om het overzichtelijk te houden.

Vooraf op de grenzen tussen de vier categorieën kan natuurlijk discussie ontstaan. Wat de één topkunst vindt, vindt de ander dat nog net niet. Het zij zo. Het oordeel over de kunstzinnigheid van objecten en de waardering op de kunstmarkt kan van mens tot mens verschillen. Toch zijn deskundigen en kunstkenneren het in meerderheid wel eens over de 'echte' topkunst en antropologen zijn het onderling wel eens over wat authenticiteit is.

Een nuance die ik moet maken, is dat zich in statusladders soms uitzonderingen voordoen. De officiële term daarvoor is 'status incongruentie'. In gewone taal heet dat 'de uitzondering die de regel bevestigt'. Ook van die uitzonderingen valt veel te leren. Ik kom daar hieronder op terug. Onderstaande indeling en beschrijving heb ik afgeleid uit gesprekken en bronnen op internet.

**Tribale topkunst.
Fang voorouderbeeld.
Een soortgelijk beeld
werd bij Sotheby's
voor meer dan
3 miljoen geveild.**

Foto Brooklyn Museum

I. Tribale topkunst

Definiërend:

- Het object is bovenal uitzonderlijk mooi en/of heeft een intrigerende uitstraling.
- Het is door kunstenaars uit de betreffende cultuur gemaakt.
- Het is tamelijk uniek. Er bestaan er niet heel veel van.
- Het heeft bij voorkeur - maar niet strikt noodzakelijk - een functie vervuld in rituelen of als gebruiksvoorwerp.
- Zo mogelijk is het ongeschonden, maar vertoont bij voorkeur (maar niet noodzakelijk) patina: een glans van aanraking en van residuen van (kleur)stoffen.

Het 'mooie' is natuurlijk een lastige discussie, maar de 'uitstraling' die het heeft, is vaak ook voor niet-deskundigen te herkennen. Vaak zijn het objecten die door meerdere kunstenaars en kunstkenneren erkend worden als een bijzonder en mooi object. Het gaat dus op deze bovenste trede van de statusladder ten eerste om artistieke schoonheid, ten tweede om uniciteit of zeldzaamheid en pas ten derde om authenticiteit: echt gemaakt door-, bedoeld voor- en gebruikt door het volk waar het uit voort komt. Het feit dat hier - in tegenstelling tot trede twee - iets minder nadruk ligt op authenticiteit heeft te maken met het feit dat er heel veel prachtige objecten zijn die nooit 'echt' gebruikt zijn. Soms zijn ze in een zeer vroeg stadium direct van de tribale ambachtsman gekocht of heeft men het cadeau gekregen. Dan geef je toch niet zo'n gebruikt ding.

Mangbetu

Een goed voorbeeld zijn de Mangbetu uit de Democratische Republiek Congo. De prachtige kunst die zij maakten is pas

vrij laat ontdekt en was niet voorradig in de hoeveelheden die gevraagd werden. De snijders maakten, op verzoek en soms in een aangepaste stijl, objecten voor, een aanvankelijk select aantal, westerlingen. Deze objecten hadden zo'n grote schoonheid dat veel ervan in musea terecht kwamen zonder aan de strenge criteria van 'echt gebruikt' te voldoen. Veel van de 'kopieën' die nu voor enkele honderden euro's te koop zijn, verschillen dus in essentie niet veel van de in eerste instantie verzamelde objecten.

De heilige graal

De prachtige objecten uit deze bovenste trede van de statusladder zijn De Heilige Graal van op kunst gerichte musea en de rijke verzamelaars. Voor ons gewone burgers resten de vitrines, de foto's en de catalogi van de grote veilinghuizen. De beeldjes die ik zelf verzamel over tweelingcultussen halen in de regel de sfeer van de duizend euro niet, maar als ze met grote artistieke schoonheid gemaakt zijn, zult u ze voor minder dan duizend euro ook niet makkelijk vinden. Het object neemt flink in waarde toe als er sprake is van provenance. De kunsthandel Ibeji Art in Bazel geeft bijvoorbeeld bij de Ere Ibeji van de Yoruba een certificaat van echtheid af, waardoor een deel van deze beeldjes plotseling qua prijs op deze bovenste trede van deze statusladder belanden. Volgens mij horen deze beeldjes echter qua kunstzinnigheid meestal op nr 2, de op één na hoogste trede, thuis. Bij deze topkunst met de hoogste status moet u al vlug denken aan objecten van vele duizenden of soms zelfs honderdduizenden euro's. Kijkt u maar eens bij Sotheby's en Christies.

2. Authentieke tribale artefacten

Definiërend:

- Het object is door een, meestal anonieme, ambachtsman uit de oorspronkelijk cultuur gemaakt met de intentie het voor rituelen of als instrument te gebruiken.
- Het object kan 'gewoon' mooi zijn, maar dat is geen voorwaarde. De kwaliteit

van het snijwerk is vaak alledaags, niet uitgesproken artistiek en soms ronduit ruw. Deze objecten zijn eerder charmant, intrigerend dan artistiek te noemen.

- Aan de gebruikssporen, residuen en versiering is vaak te zien dat het echt in rituelen of in het dagelijks leven is gebruikt.

Kortom: authentiek in de zin van de intentie waarmee het gemaakt werd en bewijzen van echt gebruik vormen de kern van deze categorie van objecten. Artistieke schoonheid is minder van belang.

Er bestaat ook nog zoets als schijn-authenticiteit. Soms worden dansen en rituelen uitgevoerd voor toeristen en zijn maskers en andere objecten direct na dat 'gearrangeerde' gebeuren te koop. Vanzelfsprekend is dat niet het soort authenticiteit dat ik hier bedoel. Die objecten zijn op z'n best kopie-

en. Sierkunst voor de westerse markt. Authenticiteit staat hier dus voorop. Dit is dan de Heilige Graal van de antropologen en de objecten worden ook hogelijk gewaardeerd door 'gewone' verzamelaars. Ze zullen in hun bijzonderheid en als illustratie bij een cultuurverhaal ook in op geschiedenis en cultuur gerichte musea te vinden zijn. Deze objecten zijn in de regel voor enige honderden euro's te koop. Ze brengen de westerse bezitter, naast foto's of boeken, op een uitzonderlijk intieme manier in contact met de betreffende tribale cultuur.

Tribale artefacten.
Adan tweelingbeeldjes.
Voor een antropoloog
is authenticiteit het
belangrijkste.

Foto Dick Kranenburg

3. Tribale sierkunst, ter decoratie en/of illustratie

Definiërend:

- Sierkunst is artistiek gesproken kopieerwerk, maar kan niettemin mooi zijn en door ambachtsmensen uit de betreffende cultuur met zorg zijn gemaakt. Waarbij aangetekend moet worden dat in het volgen van een artistieke canon ook een sterk element van kopieerwerk schuilt.
- Sierkunst is alleen maar gemaakt met de intentie om verkocht te worden ter illustratie van tribale cultuur in westerse of Aziatische huiskamers.
- Sierkunst is nooit gebruikt in rituelen of als gebruiksvoorwerp.

Sierkunst slaat op een hele brede categorie van objecten. Er zijn er honderden malen

meer van dan van de hierboven onder 1 en 2 bedoelde objecten. Er zijn hele mooie objecten waarvoor de term "Fake!" een wat al te eendimensionale uitdrukking is. Er zijn middelmatige, vaak met sieraden en kleurstoffen opgeleukte, objecten, die soms heel moeilijk van authentieke objecten te onderscheiden zijn. In het boek over Akuaba van Ron van Doorn staat een prachtig verhaal over deskundigen die zijn verzameling beoordeelden en het over tientallen objecten oneens waren. Behalve deze moeilijk van echt te onderscheiden objecten is er een groot aantal clichématige gemaakte objecten voor de vluchtige toeristenmarkt. Vaak hebben deze echter nog wel net de elementen van de oorspronkelijk stijl.

Mangbetu sierkunst.
Veel Mangbetu kunst
bevindt zich in voor-
aanstaande collecties
en musea.
Echt gebruikte Mangbetu
kunst is er nauwelijks.

Status incongruentie: de paradox van de tribale sierkunst

De status incongruentie waarover ik hierboven sprak, doet zich vooral in deze derde categorie voor. Hier is sprake van het merkwaardige fenomeen dat een redelijke hoeveelheid objecten die in musea en bij rijke verzamelaars terecht komt feitelijk aan dezelfde definitie voldoet als die hier is beschreven voor de categorie Sierkunst. De mooiste zijn soms rechtstreeks voor westerlingen gemaakt. Denk aan koloniale ambtenaren, antropologen, vroege reizigers, priesters, evangelisten en koningshuizen. Soms zijn de objecten zelfs enigszins voor hen aangepast, maar ze zijn nooit gebruikt en soms ook niet met die intentie gemaakt. Het gevolg is dat behoorlijk wat objecten uit deze artistieke top in kringen van kunstkenners niet tot sierkunst wordt gerekend. Ze zijn rechtstreeks naar de musea en rijke verzamelaars verhuisd. Men rekent ze tot categorie 1: Topkunst. Dat effect wordt nog versterkt als de objecten een aantal keren zijn doorverkocht waardoor er 'provenance' ontstaat.

Legitimering

Als ik de redenering uit de alinea hierboven doorzet, zijn er dus objecten uit de bovenkant van deze statuscategorie 'Tribale Sierkunst' die toch het verzamelen waard zouden moeten zijn. Dit is ook precies wat ik in sommige gesprekken met verzamelaars hoor: 'Als het mooi is, is het mooi!' Er kunnen logischerwijs wel eens objecten bij zitten die wel authentiek zijn, maar door een net even andere geschiedenis niet als zodanig herkend en erkend worden.

In de wereld van de 'high culture', dus van de grote veilinghuizen en de vooraanstaande galerieën, zal men een strikte scheiding voorstaan tussen decoratieve of onduidelijke voorwerpen enerzijds en boven alle verdenking erkende etnografische/tribale kunst anderzijds. Die wereld kan zich, zonder grote blamage, geen fouten veroorloven. Eer en afgang spelen daar een grote, economische rol. De paradox ontstaat echter met het feit dat zij deze deskundigen ook de eersten zijn die bij objecten van

bijvoorbeeld de Mangbetu uit de Democratische Republiek Congo, de schoonheid en de voortreffelijkheid daarvan roemen. Uiteindelijk gaat het om de intentie waarmee u iets koopt: Bent u geïnteresseerd in de cultuur van dat specifieke volk of ritueel? Is het een herinnering aan een bijzondere reis of vindt u het gewoon mooi? Er is voor niet al te veel geld heel veel moois te

koop in deze prijs- en statusklasse 3, mits u oplet dat u niet de hoofdprijs betaalt voor iets dat niet aan de criteria van de bovenste twee treden van deze statusladder voldoet. Meer dan een paar honderd euro moet u voor tribale sierkunst sowieso nooit betalen. Niet alles wat blinkt is goud, maar ook niet perse stout.

4. Fantasieën en de rest

Definiërend:

- De objecten zijn vaak niet door ambachtslieden uit eigen cultuur gesneden.
- Er is vaak een mix van stijlen of erbij verzonden elementen.
- Vaak zijn er zeer overdreven elementen, zoals enorme genitaliën, of vreemde lichaamshoudingen of griezelementen.
- Het object verbeeldt een Afrikaans of tribaal 'sfeertje', al dan niet vergezeld van een Voodoo – achtig (klets)verhaal.
- Soms zijn het oefenobjecten die toch op de markt terecht zijn gekomen.
- Soms zijn het creatieve pogingen om het eens anders dan de canon te doen.

Behalve de fantasie objecten worden er een enkele keer objecten aangeboden die gesneden lijken te zijn door een leerling of een hobbyist of misschien wel een antropoloog. Net als bij schilderijen moet een leerling oefenen. Antropologen bijvoorbeeld zien het 'nadoen' ook echt als methode om kennis over een bepaalde cultuur te verdiepen.

Soms zijn dit soort objecten (hoewel niet veel waard) toch leuk en interessant om te kopen. Ik heb daar voorbeelden van opgenomen.

Evenzogoed worden op een site als Ebay soms banale prijzen van honderden euro's voor deze objecten gevraagd. Kennelijk gokt de handelaar op de naïviteit van de koper. Meer dan een paar tientjes of in het beste geval een paar honderd euro zijn ze echter natuurlijk absoluut niet waard.
derk.kranenburg@gmail.com

Dit artikel is een sterk ingekorte versie van een beschouwing over tribale kunst op mijn website www.twincultus.net

Naar wie steken deze Ere Ibeji's hun tong uit?

Een paar Ere Ibeji's die fantasievol afwijken van de canon. De tweeling is niet uitgebeeld als volwassenen, maar als pubers met een slungelig lijf, een papperig gezicht en scarificaties in een hippie-achtig bloemmotief. Naar wie steken ze hun tong uit? Naar volwassenen? Naar de toerist die deze beeldjes kocht of steken ze hun tong uit naar het wereldje van de tribale kunst. De residuen in o.a. liezen en oksels lijken vervalst. Het ziet eruit als heel fijn zand met lijm vermengd. Geen topstuk, maar waarom eigenlijk niet? In ieder geval knap vakmanschap.

Foto Dick Kranenburg

Mangbetu pot. Waarschijnlijk nooit gebruikt. Dus status 3: Sierkunst?

De pot maakt deel uit van de collectie van de Universiteit van Iowa,.